

30. UAZA ACTIVITIES in 2018–2022. URL: <https://www.uaza.co.za/category/news/>
31. Ukrainian Association of South Africa (website), 2018. URL: <http://www.uaza.co.za/>
32. Ukrainian bakery, 2018. URL: <http://www.ukrbakery.co.za/>
33. Ukrainian Sunday School in South Africa, 2018. URL: <http://www.uaza.co.za/ukrainian-school/>
34. Ukrainians in South Africa. Embassy of Ukraine to the Republic of South Africa. 20 August 2020. URL: <https://rsa.mfa.gov.ua/en/about-ukraine/225-ukrajinci-u-par>

Матеріал надійшов до редакції 17.08.2024 р.

УДК:327.5/.8

Вікторія Погрібна,

доктор соціологічних наук, професор кафедри міжнародного права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
vilpog2017@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5101-0386;

Людмила Герасіна,

доктор соціологічних наук, професор, м. Чернівці,
herasina@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-3299-5255
DOI 10.29038/2524-2679-2024-02-23-42

ПРИРОДА СУЧАСНОЇ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ ТА ГОЛОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН СВІТОУСТРОЮ

У статті вміщено наукову кваліфікацію та оцінку перспектив системної трансформації сучасного міжнародного простору через виявлення й аналіз чинників/тригерів, що спричинили поточну геополітичну кризу («шторм»), і домінуючих тенденцій цього процесу. Проведено аналіз чинної моделі та запропоновано перспективні «моделі» переформатування світоустрою в сучасній геополітичній парадигмі.

Показано, що зараз світ перебуває в стані системної невизначеності через розгортання глибинної геополітичної кризи. Останню розглянуто як «розлам і руйнування» усталених макрополітичних пропорцій та

ускладнення конфігурації міжнародних зв'язків, завдяки чому вперше кваліфіковано поняття «геополітичного шторму» й виявлені чинники, що його спричинили. Визначено, що основним із них є потужні зміни в діях та взаємодіях ключових «центрів сили» глобального рівня – США, Китаю й РФ, яка агресивно та дуже небезпечно намагається ввійти до пулу наддержав. Доведено, що тригерами сучасного «геополітичного шторму» стали сирійська війна й пов'язані з нею масові міграції біженців; поразка США в Афганістані; безпрецедентна ескалація воєнних дій у Європі, яка супроводжується ядерним шантажем росією України та країн Заходу; різке загострення політико-економічного суперництва США й Китаю; арабо-ізраїльська війна на Близькому Сході 2023–2024 рр. тощо.

Зазначено, що наслідками «геополітичному шторму» є потрапляння світової спільноти в ситуацію, коли перспективи зміни формату світоустрою вже найближчим часом стають цілком реальними. У статті представлено та схарактеризовано два ймовірні варіанти такої зміни – умовно-негативний SASI-світ (Shaky (хиткий), Anarchic (анархічний), Selfish (егоїстичний), Irresponsible (безвідповідальний)) та умовно-позитивний CAMPUS-світ (Competitive (конкурентний), Agile (рухливий), Multi-vector (багатовекторний), Pragmatic (прагматичний), Unbalanced (незбалансований), Self-governing (самоврядний)).

Ключові слова: геополітична криза, «геополітичний шторм», геополітичні тенденції, світовий порядок, трансформація світоустрою.

Pohribna Viktoriia,

Yaroslav Mudryi National Law University,

ORCID ID: 0000-0002-5101-0386;

Herasina Liudmyla,

Doctor of Sociological Sciences, Professor, Chernivtsi, Ukraine,

ORCID ID: 0000-0002-3299-5255

THE NATURE OF THE CURRENT GEOPOLITICAL CRISIS AND THE MAIN TRENDS OF CHANGES IN THE WORLD ORDER

The article contains a scientific qualification and assessment of the prospects for the systemic transformation of the modern international space through the identification and analysis of the factors/triggers that caused the current geopolitical crisis (“storm”) and the dominant trends of this process. An analysis of the current and prospective “models” of reformatting the world system in the modern geopolitical paradigm is carried out.

It is shown that the world is currently in a state of systemic uncertainty due to the unfolding of a deep geopolitical crisis. The latter is considered as a «rupture and destruction» of established macropolitical proportions and a complication of the configuration of international relations, due to which the concept of “geopolitical storm” was qualified for the first time and the factors that caused it are identified. It is determined that the main of them are powerful changes in the actions and interactions of the key «power centers» of the global level – the USA, China and the Russian Federation, which is aggressively and very dangerously trying to enter the pool of superpowers. It is proved that the triggers of the modern «geopolitical storm» were: the Syrian war and the associated mass refugee migrations; the defeat of the USA in Afghanistan; the unprecedented escalation of military events in Europe, accompanied by nuclear blackmail by Russia against Ukraine and the West; a sharp aggravation of the political and economic rivalry between the USA and China; the Arab-Israeli war in the Middle East in 2023–2024, etc.

It is noted that the consequences of the “geopolitical storm” are the entry of the world community into a situation where the prospects for changing the format of the world order in the very near future are becoming quite real. The article presents and characterizes two possible options for such a change – the conditionally negative SASI-world (**S**haky, **A**narchic, **S**elfish, **I**rresponsible) and the conditionally positive CAMPUS-world (**C**ompetitive, **A**gile, **M**ulti-vector, **P**ragmatic, **U**nbalanced, **S**elf-governing).

Key words: geopolitical crisis, “geopolitical storm”, geopolitical trends, the world order, transformation of the world order.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Глобальні процеси 20-х років ХХІ ст. створили у світі ситуацію системної невизначеності, *геополітичної кризи* – «розламу й руйнувань» макрополітичних пропорцій минулого, яка водночас просуває нові тренди та конструкти, що відображають усі ускладнення конфігурації планетарних зв'язків. Почалися кардинальні перетворення глобального світоустрою, а його подальші перспективи зумовлюють об'єктивні тренди світових і регіональних геополітичних процесів, як виникнення нових геополітичних явищ та «гравців», зміни конфігурації політичної мапи світу через загострення міжнародних відносин. При цьому діють доцентрові й відцентрові тенденції, які зближують або розділяють країни світу, а егоїстичні політичні інтереси окремих держав призводять до їх зіткнення на ґрунті дефіциту природних та інших ресурсів, що є передумовою розв'язання міжнародних конфліктів і війн. Відповідно,

баланс сил і впливів світових акторів постійно змінюється, стаючи фактором геополітичної дезінтеграції, а в найбільш критичні моменти спричиняє «геополітичний шторм». Отже, констатуємо, що традиційні імперативи геополітики (опозиція телурократії й таласократії) в постіндустріальну епоху вже ефективно не працюють через новий геополітичний «клімат», тобто суперечливий характер відносин міжнародних акторів, що почали критично змінюватися в новому тисячолітті.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Геополітична парадигма набула «нової хвилі» популярності в умовах зростання глобальних політичних змін ХХІ ст.: не лише посилення ролі наддержави – США у світовому ареалі країн, але й політичне «пробудження» Латинської Америки, Азії та Африки, глобалізація світової економіки, руйнація традиційних європейських моделей «балансу сил» і «реальної політики», які вже не давали відповідей на виклики сучасності. У цьому сенсі лишається актуальною теза Денкворта Растоу про те, що Захід, який нещодавно керував світом, сьогодні вивчає його [1].

Звісно, класична геополітика часів Р. Челлена та Ф. Ратцеля («органічна школа»), розвинена в концептах «Heartland» Х. Дж. Маккіндера, «морської могутності» А. Мегена, «континентального блоку» К. Хаусхофера, «неоєвразійства» Л. Гумільова, «Rimland» Н. Спикмена, зберігає теоретичну значущість щодо гармонізації контролю політичної влади над геопростором, але поступово втрачає праксеологізм у поясненні дії законів сучасної політики й оцінки геополітичних впливів світових і регіональних акторів. Тому французький геополітик Відаль де ля Бланш, критикуючи прямий географічний детермінізм («Східна Франція», 1917; «Принципи людської географії», 1922), висунув принцип «посибілізму», згідно з яким «простір» лише надає державі можливості самовизначення в геополітичній архітектоніці та обрання власної геостратегії, але, урешті, результат залежить від політичної волі еліти та народу.

На рубежі ХХ–ХХІ ст. виникли нові «полюси» геополітичного впливу, кількісно і якісно змінився склад акторів світової спільноти, які прагнуть геополітичної суб'єктності. Відповідно, сформувалися нові геополітичні школи, представлені цивілізаційними ідеями А. Тойнбі та О. Шпенглера, мондіалізму й неомондіалізму Ж. Атталі, К. Санторо, Ф. Фукуями; теоріями атлантизму та неоатлантизму Д. Майнінга; «нових правих» Ж. Тиріара, І. Лакоста; теорією «зіткнення й розламу цивілізацій» С. Гантінгтона; «третьої хвилі» Е. Тофлера; концепцією поліцентристського світу С. Коена, І. Валлерстайна, Дж. Кроуна. На сучасній міжнародній арені відносини держав радикально модернізуються через дію не лише цивілізаційних,

географічних, кліматичних, але й конкурентних економічних, воєнно-політичних факторів. Ці геополітичні процеси фіксувались і досліджувались видатними західними (Д. Растоу, З. Бжезинським, Г. Кіссинджером, А. Меддісоном, Р. Хаасом) [1–5] та вітчизняними науковцями (В. Гвоздем, Л. Герасіною, О. Дашевською, М. Дністрянським, А. Кудряченком, О. Панфіловим, В. Погрібною, М. Требіним) [6–13].

Зрештою, дуже важливими для розуміння природи й наслідків сучасних геополітичних коливань є суттєві зміни світоустрою, що відбувалися наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., а саме – надшвидкий транзит від SPOD- до VUCA-, а потім і BANI-формату, аналіз якого представлений у роботах Р. Бергера, Дж. Кашо, Н. Хорні, Б. Пасмора, Т. О'Ші, К. Бабіч, М. Мельник, Ю. Снисаренко, І. Стегосенко, Ю. Чалюк [14–23] й ін. Цей теоретичний дискурс, безперечно, стимулює потребу подальшого критичного аналізу міжнародних процесів, що відбуваються, щоб запобігти непередбачуваним геополітичним наслідкам.

Мета статті. Вочевидь, надскладні трансформаційні процеси, які розгортаються у світі ХХІ ст., не лише розкривають природу та сутність процесу формування нових пріоритетів, а й фіксують епохальні зміни «моделей» світоустрою. Тому *метою* нашого дослідження є *наукова кваліфікація та оцінка перспектив подальшого розвитку світоустрою, виявлення чинників/тригерів, що спричинили жорстку геополітичну кризу («шторм»), а також визначення масштабу й сили домінантних тенденцій, які радикально трансформують сучасний геополітичний простір.*

Методика дослідження. Суттєві зміни в характері міжнародного життя надали сучасній геополітиці якісно нового стану та відповідних способів її реалізації, що вимагає застосування постнекласичних методів геополітичного аналізу. Комплексна проблематика статті потребувала застосування низки загальнонаукових підходів, як-от: міждисциплінарний синтез, компаративний і концептуальний аналіз, метод Systems thinking (системного мислення) та спеціальних методів дослідження, серед яких – проблемний кейс-аналіз, конфліктологічна діагностика, геополітичне проектування та моделювання, екстраполяція тенденцій.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Світова історія доводить, що, упорядковуючи одвічно дезінтегрований світ, традиційні моделі світоустрою, зорієнтовані на кількість полюсів міжнародної могутності (монополярна, біполярна, багатополярна), під впливом об'єктивних чинників періодично змінюють одна одну. Цей

геополітичний формат реально відображає ситуацію розподілу влади у світовій політиці та залежить від сукупної потужності й ресурсів держави, історичного досвіду та успішності обраної геостратегії – напрямі зовнішніх дій і мистецтва активної самореалізації (або інтервенції) на базі власної цивілізаційної ідентичності. Цю думку сформулював у 2004 р. Збігнев Бжезинський у концепті «геостратегічних агентів і геополітичних центрів». Він вважав, що на той час конкурувати зі США в прагненні національної величі, ідеологічної реалізованості, релігійного месіанства чи економічного росту, щоб змінити свій геополітичний стан, можуть лише євразійські геостратегічні агенти – Франція, ФРН, Росія, Китай та Індія [3]. Але протягом 20 років відбулося багато змін у геополітичній розстановці сил.

Сьогодні, як ніколи раніше, актуалізувалися явища й детермінанти з розподілу та перерозподілу сфер глобального впливу наддержав і міждержавних союзів (центрів сили) у багатомірному просторі планети. Сформувалася ситуація, за якої світ невпинно набуває ознак *системної невизначеності*. Верховний представник ЄС у закордонних справах Жозеп Боррель, зазначив: «...ми ввійшли у світ, де панує радикальна невизначеність. Швидкість і масштаби змін є винятковими, це незаперечно й цьому не варто опиратися – це були б марні зусилля. Ми повинні прийняти нову реальність та адаптуватися до неї, надаючи пріоритет гнучкості й стійкості» [25]. Постмодерн руйнує колишні геополітичні конструкції, створює нові тренди та макрополітичні пропорції.

Зрозуміло, що кожний із відомих варіантів полярності світоустрою не є ідеальним, має свої переваги й недоліки. Утім, невизначеність значно небезпечніша. Протягом останніх 40 років простежуємо прискорений транзит від SPOD-світу спочатку до VUCA-, а від нього – до BANI-формату.

SPOD-світ – **S**teady (усталений), **P**redictable (передбачуваний), **O**rdinary (простий), **D**efinite (визначений) – існував до кінця 1980-х років і досить упевнено проявляв себе в умовах біполярності, навіть попри «холодну війну» часів протистояння «двох систем – двох способів життя». Після поразки радянських військ в Афганістані, яка в поєднанні з іншими об'єктивними суспільними процесами поставила крапку в багаторічному біполярному балансі «центрів сили», відбулася зміна полярності світоустрою в бік монополярності з центром у США. Зрозуміло, що монополярний світ має свої певні переваги – передбачуваність розгортання світових подій, можливість соціального розвитку великої кількості держав під прикриттям «глобального лідера» без активних конфліктів між собою; його прихильники навіть припускають, що для збереження миру єдиний

силовий полюс підходить краще, оскільки мінімізуються конкурентні змагання між великими державами в усіх сферах, у т.ч. й військовій, згортається гонка озброєнь, а це значно збільшує шанси на збереження миру. Так, Дж. Айкенберрі в статті «Майбутнє міжнародного лідерства» стверджував, що щільна, всеохопна та широко схвалена система правил й інституцій, які вкорінені в демократії, заклали основу співпраці та спільної влади над поточною глобальною системою під проводом США [25], а К. Норрлоф, розглядаючи ступінь легітимації й тип саморепрезентації домінуючої держави, також презентувала переваги монополярності [26]. Утім, події останніх років упевнено переконують, що монополярний світ не може існувати довго. За умов глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства він, з одного боку, перетворюється на більш космополітичний, однорідний, але, з іншого – виникають і брутальні наслідки у вигляді ксенофобії, сепаратизму, національного екстремізму, які пов'язані з прагненнями окремих держав – досить потужних, але не задоволених своїм місцем у міжнародній ієрархії – набути статусу наддержави й нового «центру сили». Отже, латентними наслідками монополярного світоустрою нехтувати не можна – відсутність реального розподілу влади у світі, її монополізація та, як наслідок – відсутність дієвого механізму «стримування й противаг» значно підвищують загрозу появи конкурента, який не бажає миритися з розстановкою сил, що склалася.

Саме такий сценарій почала стрімко реалізовувати російська федерація в другій половині нульових – початку 20-х років ХХІ ст., коли її наміри щодо усунення США з лідерських позицій вилилися в агресивну експансіоністську політику, унаслідок якої відбулося відторгнення частини території Грузії, анексія Криму, розв'язування війни на Донбасі. Можна припустити, що вектором геополітичного руху рф тоді було відновлення біполярності світоустрою у вигляді *вільної біполярної системи* (за класифікацією М. Каплана [27]), коли формуються два конфронтуючих блоки, очолюваних однією з глобальних наддержав («полюсів»), але при цьому зберігається група суб'єктів міжнародних відносин, які залишаються нейтральними. Посередником у відносинах між блоками стає універсальний актор (напр. ООН). І хоча ці блоки не наважуються на пряме зіткнення між собою, вважаючи ризик занадто великим, але все ж схильні воювати «на чужій території», щоб не допустити домінації одного із супротивників. Схоже, що росії вдалося нав'язати світовим елітам цей напрям розгортання геополітичної ситуації: «колективний Захід» прийняв запропоновані правила гри, контролюючи кожний свій крок, щоб зберігати баланс сил і не припуститися занадто активних, на їхню думку, дій та не

спровокувати РФ на пряму конфронтацію. Проте, на жаль, він не помітив, як Росія почала швидко розгортатися в бік *жорсткої біполярної системи* (за М. Капланом), яка не лише передбачає значно більшу сувору ієрархію в межах блоків в умовах наявності могутніх «полюсів» (за практичної відсутності неприєднаних та нейтральних держав), але й значно обмежує впливовість універсального актора, а стосунки між «полюсами», що найважливіше, набувають стану постійної конфронтації, граничної напруженості й надвисокої вірогідності виникнення війни. Але при цьому ідеологи та політики РФ маніпулятивно прикривалися риторикою щодо переваг *багатополлярності* світоустрою і їхнього нібито щирого прагнення саме цього напрямку в його трансформації.

Такі розхитування «геополітичних гойдалок» призвели до того, що світ поступово потрапив у стан системної невизначеності, про небезпеку якої попереджали ще на початку 1990-х американські військові, коли ними озвучено концепцію переходу до VUCA-світу – *Volatility* (мінливий), *Uncertainty* (невизначений), *Complexity* (складний), *Ambiguity* (неоднозначний). *Мінливість* (або волатильність) пов'язувалася зі швидким темпом змін на геополітичній мапі світу, *невизначеність* – із труднощами інтерпретації подій, що відбуваються, складність пояснювалася сукупністю непростих факторів, які впливають на процес прийняття рішень, а *неоднозначність* – розгубленістю суб'єктів прийняття рішень від дії всіх попередніх чинників, унаслідок чого значно зростає ймовірність помилок. *Головним у цій концепції* було те, що на перший план вийшла не можливість розуміти сутність процесів і будувати прогнози та плани, а здатність відчувати зміни й швидко адаптуватися до них. Більше того, приймати відповідальні рішення означало не стільки вчасно реагувати на зміни, що лавиноподібно накривають світ, скільки управляти ними. Цей акронім стали широко використовувати у 2007–2009 рр. у сфері бізнесу, під час глобальної фінансової кризи, але ми вважаємо, що саме на той же час, на нашу думку, припадає також проникнення ідеї VUCA-світу в геополітику.

Можна спостерігати, як не досить удалі спроби «колективного Заходу» протистояти нестабільності, невизначеності й неоднозначності світоустрою призвели до того, що країни Євросоюзу, замість того, щоб зайняти активну позицію, поступово потрапляли в пастку максимальної залежності від російських енергоносіїв і величезного китайського експортно-імпортного ринку. Крім того, процеси політичної трансформації Європи початку 1990-х років призвели до створення Євросоюзу, який разом із НАТО надалі став досить інтенсивно розширюватися за рахунок східноєвропейських постсоціалістичних країн. Це повинно було забезпечити розбудову нового

світоустрою, який би мав усі шанси зберегти свою *біполярність* з усіма її перевагами, як-от можливість інтеграції держав навколо «центрів сили» та створення економічних, політичних й інших міжнародних об'єднань і союзів, але вже в інших умовах, коли протистояння «полюсів» утрачає антагоністичний ідеологічний і військовий характер та переноситься в економічну сферу. Проте так не сталося. Навіть коли прогнозований і стабільний SPOD-формат остаточно пішов в історію, поступившись епосі VUCA, світ не зупинився перед її викликами, а продовжив стрімкий негативний рух і з розгортанням у 2019 р. пандемії COVID-19 перейшов, за оцінками фахівців, до ще більш проблемного варіанта – VANI-світоустрою. Його характеристиками стали **Brittle** (крихкість), **Anxious** (тривожність), **Nonlinear** (нелінійність), **Incomprehensible** (незбагненність). *Крихкість* показала, що всі габітуалізовані способи й методи дій можуть у будь-який момент зруйнуватися через найменшу дрібницю, *тривожність* засвідчила наявність постійної напруги, що «накриває» міжнародну спільноту в очікуванні непередбачуваних подій, *нелінійність* виявила здатність світових процесів розгортатися в такий спосіб, що зникає чіткий зв'язок між причиною та наслідком дій, а *незбагненність* стала результатом того, що в умовах браку прогнозованих наслідків певних подій і процесів навіть доленосні для світу рішення часто можуть прийматися фактично наосліп. «Геополітична пружина» стиснулася максимально – і людство опинилося в стані глобальної невизначеності.

Відомо, що головними чинниками, які сьогодні забезпечують геополітичну суб'єктність держав у світовому просторі та визначають зміст їхніх геостратегій, є наявність важливих природних ресурсів, розробка прогресивних наукових технологій, створення ефективних промислових зон і технопарків. Також суттєвий вплив здійснює глобальний обіг капіталів, інвестицій та бізнесу, циркуляція ідей, лібералізація масмедіа, поширення інтернет-мереж тощо. Водночас «клімат» у геополітиці прямо залежить від світових економічних і фінансових криз, військової потужності й імперських амбіцій деяких держав, масової міграції народів унаслідок екологічних проблем та воєнних конфліктів, поширення міжнародної злочинності й зброї масового знищення, виснаження природного середовища, що значно знижує здатність урядів країн гарантувати власну та міжнародну безпеку.

Орієнтуючись на традиційні критерії, що визначають статус полюсу/центру впливу (економічна могутність, військова міць, внутрішньополітична стабільність, інтелектуальний і науково-технічний потенціал, демографічні ресурси, якість державного управління, ідеологічний вплив), можемо припустити, що в наш час продовжується турбулентне

балансування на межі різних моделей полярності світу. С. Гантінгтон узагалі назвав світоустрій сучасності «дивним гібридом, «uni-multipolar system» з однією наддержавою й кількома великими державами» [28, с. 35], тобто існує головний полюс і декілька «претендентів на полюсність», які спроможні вести власну геополітику, але не мають достатньо можливостей, щоб трансформувати під себе світоустрій.

Звісно, будь-яке балансування розхитує систему, і «геополітичний клімат» істотно погіршується через неминуче геостратегічне суперництво держав-конкурентів або їх блоків. За словами керівника Незалежного аналітичного центру геополітичних досліджень В. Гвоздя, наслідки пандемії COVID-19, криза нафтового ринку та російська «газова» й воєнна експансія на Європейському континенті критично *загострили геополітичну ситуацію* [6]. *Геополітична криза розгорнулась у світовому масштабі. По-перше, вона продемонструвала зміцнення політико-економічної потужності США та Китаю, але це лише посилило їх глобальне суперництво. По-друге, РФ як геополітичний гравець, не витримуючи глобальної конкуренції із Заходом у технологічній, фінансовій та військово-політичній сферах, розгорнула вектор своїх дій у бік безпрецедентної за останні 80 років воєнної агресії проти України, створюючи ризики спалаху III світової війни.*

Отже, можемо констатувати, що у 20-ті роки XXI ст. геополітична криза переросла в *«геополітичний шторм»*, тригерами якої стали наслідки сирійської війни й поразка США в Афганістані, що спровокувало масові міграції біженців; повномасштабна військова агресія РФ проти України, поєднана з безпрецедентним ядерним шантажем; різке посилення політико-економічного суперництва США й Китаю (зокрема через Тайвань); нова арабо-ізраїльська війна 2023–2024 рр. тощо. Ця трагічна ситуація, на жаль, підштовхує світоустрій до відновлення суперечливого, контраверсійного формату двоблоковості зразка другої половини XX ст., де основою гуртування просувається спекулятивна теза в. путіна: «колективний Схід VS колективний Захід». Уся логіка міжнародних подій перших десятиліть XXI ст. доводить, що «геополітичний клімат» лишається турбулентним, політично нестабільним і милітаризованим, а сучасна геополітична ситуація – хиткою, складнопрогнозованою та дуже напруженою через дії урядів агресивно налаштованих країн.

Чи не в найскладніших умовах при цьому опинилась Україна. Її геостратегічною метою конституційно визначено інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур, але через широкомасштабну російську агресію з 2022 р. вона стала маркером світових геополітичних

змін. Між тим російська пропаганда цинічно просуває маніпулятивні наративи, у яких виправдовує відродження т.зв. *неоімперизму*. Ці ідеї яскраво представлені в праці М. Юр'єва з гучною назвою «Третя Імперія. Росія, яка має бути» (2006 р.), де в жанрі політичної фантастики моделюється псевдонаукова картина «еволюції віртуального світу» в першій половині ХХІ століття, коли внаслідок глобальних конфліктів на планеті нібито залишаться п'ять наддержав – *російська* (Євразійська) *імперія* від Лісабону до Владивостока, *Американська Федерація* від Аляски до мису Горн, *Піднебесна Республіка* від Тибету до Нової Зеландії, *Арабський Халіфат*, який охоплює також Африку, та *Індійська Конфедерація*. Вони презентуються як культурно й економічно самодостатні цивілізації, що дотримуються принципово різних моделей розвитку та є «байдужими одна до одної, як просто сусіди на планеті»¹. Подібна конструкція, зрозуміло, є абсолютно міфічною, але ця фантазмагорія стала «улюбленою книгою кремля», бо її сюжет дивним чином збігається з експансіоністською «євразійською інтеграцією», яку реалізовує росія.

Отже, сьогодні ми спостерігаємо, як у рф відбувається активне розгортання *геополітичної доктрини новітнього російського експансіонізму*, якій надано ознак сакральності в дусі одвічної боротьби Добра і Зла, де «Добро», звісно, уособлює росія, а «Зло» – Захід, що загниває. Основним проявом цієї боротьби стало протистояння суходольного Хартленду, ядро якого становить рф, та римленду в особі океанічних Великої Британії й США. Римленд, згідно з цією доктриною, оточив Євразію «кільцем Анаконди», розірвання якого нібито є цивілізаційною місією росії. Остання ж мусить мобілізувати зусилля всіх «шляхетних» континентальних народів для «священної війни» з ліберально-мондіалістським Заходом. Задля досягнення цієї стратегічної мети росія розпочала реалізацію низки тактичних завдань, серед яких:

- повернення контролю над усіма територіями колишнього СРСР (передусім над Україною);
- шляхом системних підкупів й інтриг утручання та активний вплив на внутрішню й зовнішню політику держав, що входять до ЄС; розширення кола «друзів росії» і розхитування в такий спосіб європейської єдності;
- розгортання потужної багатовекторної взаємодії з Китаєм, Іраном, Індією, завдяки чому має поступово мінімізуватися вплив США на «глобальний Схід».

¹Розгорнутий критичний аналіз цього «твору» надає Владислав Гриневич в публікації «“Третя Імперія”: маячня хворобливої фантазії чи відбиття нової російської ідеології» [29].

Проте, на жаль, міжнародні політико-правові інститути в таких обставинах часто виявляють «загальмовані реакції» на глобальні виклики, пов'язані зі збереженням миру й безпеки в критичних геополітичних регіонах.

Отже, можемо констатувати, що з початку ХХІ ст. міжнародна напруженість і турбулентність світових процесів значно посилилися, а очевидні прояви геополітичної кризи й неоднозначність перспектив її подальшого розвитку дають змогу кваліфікувати стан міжнародної системи як *транзитивний*. Отже, зосередимося на визначенні можливих векторів такого транзиту.

Аналіз геополітичних процесів й актуальних трендів, які розгортаються у ХХІ ст., свідчить, що за умов суперництва Центрів глобального впливу та зростання регіональних протиріч сформувалися такі *геополітичні тенденції*:

- принципіві зміни геополітичного дизайну планети й політико-ідеологічного балансу внаслідок постколоніальної модернізації Азії та Африки й посткомуністичної трансформації країн Східної та Центральної Європи, які обрали демократичний шлях до ЄС;

- стратегічний зсув Балто-Середземноморської дуги на нову геополітичну траєкторію: Балто-Чорноморську дугу по кордонах росії з країнами Балтії, України й Грузії;

- підвищення геополітичної ролі держав південного Кавказу (через зростання зацікавленості Європи в каспійських енергоносіях після відмови від російських нафти та газу), що із уведенням в експлуатацію стратегічного нафтопроводу Баку–Джейран посилює інтеграційний рух країн цього регіону в європейсько-середземноморському напрямі;

- глобальний економічний «стрибок» у субрегіональній системі Південно-Східної Азії, який відображає успіхи держав регіону – Японії (економічна міць й інвестиції), Китаю (промислова та демографічна потужність), Південної Кореї, Сінгапуру, Гонконгу (технології), Індії (розвиток суспільної демократії);

- продовження дії надзвичайно важливого тренду світової політики з ядерного стримування й обмеження гонки озброєнь, що підтверджено в січні 2022 р. спільною заявою лідерів країн, котрі офіційно володіють ядерною зброєю – США, Велика Британія, Китай, росія й Франція. Її вимоги – без'ядерні держави не змінюють свого статусу, а ядерні повинні поступово зменшувати ядерні арсенали, що повинно гарантувати іншим країнам переважно мирне розв'язання міжнародних конфліктів. На наступному етапі до цього процесу мали б залучитися країни, що

фактично володіють ядерною зброєю, проте офіційно не входять до пулу ядерних держав – Ізраїль, Індія, Пакистан та КНДР, але, на жаль, росія знову провокує світову спільноту, коли в січні 2023 р. вийшла з Договору про стратегічні наступальні озброєння (СНО-III), а в листопаді того самого року – із Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДВЗЯВ), тим самим підштовхуючи людство до безодні ядерної війни;

- створення нових міждержавних пактів для захисту надбань демократії: AUKUS – тристоронній оборонний альянс між Австралією, Великою Британією та США, укладений у вересні 2021 р. на протидію зростанню китайського впливу в спірних акваторіях Південно-Китайського моря; IPEF (Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity) – Індо-Тихоокеанський економічний каркас для процвітання, створений у липні 2022, який поєднав США, Австралію, Бруней, Індію, Індонезію, Японію, Корею, Малайзію, Нову Зеландію, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд і В'єтнам, що разом виробляють 40 % світового ВВП та охоплюють 60 % населення планети;

- відлуння пандемії коронавірусу й наслідки широкомасштабної російсько-української війни призвели до світової економічної рецесії, що, урешті, викликало зсув Центру економічного зростання зі США та Європи до великих країн Азії [30];

- відхід геополітичної свідомості західних еліт від ідей глобалізму, мондіалізму, неомондіалізму з активним рухом у бік суверенізму;

- спалах «геополітичного шторму», основними хвилями якого стали: (а) сирійська війна й спровоковані нею масові міграції, (б) широкомасштабна військова агресія РФ проти України та відновлення воєнного конфлікту на Близькому Сході, (в) загострення відносин між США та КНР через «тайваньське питання».

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, унаслідок дії потужних геополітичних процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст. міжнародна спільнота опинилася в ситуації, коли перспектива чергової трансформації формату світоустрою вже найближчим часом видається цілком реальною.

Аналіз тенденцій, які сформувалися зараз, дає підставу припустити, що є принаймні два шляхи подальшого руху. Перший – це перехід небезпечого BANI-світу в ще більш небезпечний SASI-світ – *хиткий* (Shaky), *анархічний* (Anarchic), *егоїстичний* (Selfish), *безвідповідальний* (Irresponsible). При цьому його хиткість може проявитись у

розбалансованості будь-яких міжнародних взаємодій через відсутність дієвого механізму стримування та противаг, що фактично унеможливить створення довготривалих міжнародних угод; *анархічність* спроможна призвести до політичної імпотентності світових центрів сили як координаторів геополітичних процесів, що загрожує значним підвищенням конфліктогенності міжнародних відносин і, отже, постійною небезпекою виникнення не лише локальних, але й глобальних воєнних конфліктів; *егоїстичність* провокуватиме створення умов, за яких у зовнішній політиці абсолютної більшості держав лобювання власних національно-державних інтересів зводиться в абсолют, а відоме гасло Г. Дж. Пальмерстона: «У нас немає вічних союзників і в нас немає постійних ворогів: вічні й постійні лише наші інтереси. Наш обов'язок – захищати ці інтереси» набуде тенденційно-безальтернативного значення; *безвідповідальність* стане фактичним наслідком дії всіх попередніх ознак, бо неможливість укладання легітимних угод на тлі високої конфліктогенності міжнародних відносин та абсолютизації власних національно-державних інтересів може призвести до створення вкрай несприятливих умов навіть для прагматичного співіснування країн, не говорячи вже про соціальний розвиток.

Утім, світова спільнота ще має шанси уникнути такого «сценарію», подолавши системну невизначеність через розбудову світоустрою, який, хоч і не є ідеальним, проте здатен зупинити людство перед фатальним кроком до III світової війни. Таким може стати другий варіант трансформації – перехід до конкурентного (Competitive), рухливого (Agile), багатовекторного (Multi-vector), прагматичного (Pragmatic), незбалансованого (Unbalanced), самоврядного (Self-governing) CAMPUS-світу. *Конкурентність* такого світоустрою дасть змогу перемкнути можливі протистояння з військової та ідеологічної сфер в економічну й технологічну, що забезпечить зниження ризиків виникнення не лише масштабних, але й локальних воєнних конфліктів. *Рухливість* дасть змогу доволі швидко знаходити способи розв'язання глобальних і регіональних проблем, що виникають; створювати для цього тимчасові полілатеральні міжнародні об'єднання, підписувати відповідні угоди та забезпечувати механізми їх реалізації. *Багатовекторність* передбачатиме можливість налагодження плідних відносин між країнами, що розміщені в різних регіонах світу й на різних рівнях економічного та науково-технологічного розвитку. *Прагматичність* забезпечуватиме прогнозованість дій міжнародних акторів, бо зробить зрозумілими й передбачуваними їхні інтереси, що є вкрай важливим для формування світової політики. *Незбалансованість* засвідчуватиме

наявність в умовах природної неоднорідності станів економічного та технологічного розвитку різних країн претензій більш розвинених із них на загальносвітове й/або регіональне домінування. *Самоврядність* стане результатом «перепрограмування» зовнішньої політики більшості країн на користь усвідомлення необхідності спільного протистояння глобальним викликам. Отже, незважаючи на всі можливі недоліки та складнощі, саме цей формат світоустрою (лат. *campus* – поле, відкритий простір) спроможний створити «відкритий простір» для соціального прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Rustow, D. A. (1970). Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model. *Comparative Politics*, vol. 2, No 3, p. 337–363. URL: https://web.archive.org/web/20100816040748id_/http://vkl.me:80/articles/Rustow%20Transitions.pdf (дата звернення: 10.04.2024).
2. Бжезинський, Зб. (2000). Велика шахівниця: панування Америки і її геостратегічні імперативи. Львів; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 236 с.
3. Бжезинський, Зб. (2006). Вибір: світове панування чи світове лідерство / пер. з англ. А. Іщенко; передм. М. Винницький. Київ: Києво-Могилянська академія, 203 с.
4. Maddison, A. (2001). *The World Economy: A Millennial Perspective*. Paris: OECD Development Centre Studies, 383 p.
5. Хаас, Р. Н. (2019). Розхитаний світ. Зовнішня політика Америки і криза старого ладу / пер. з англ. Микола Климчук. Київ: Основи, 375 с.
6. Гвоздь, В. (2020). Нові тенденції на пострадянському просторі. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «БОРИСФЕН». 29.10. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/geopolitics/zmini-geopolitichnoi-situacii-v-sviti/> (дата звернення: 09.03.2024).
7. Herasina, L., Trebin, M., Volianska, O. (2022). Macrofluctuations of the international system under the influence of global turbulence and hybrid wars. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія*, № 2(53), с. 133–155. URL: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.53.258166> (дата звернення: 09.03.2024).
8. Герасіна, Л. М. (2023). Геополітичний «клімат» і світоустрій XXI ст.: домінантні тенденції. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія*, № 1 (56), с. 122–134. URL: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.56.273999> (дата звернення: 09.03.2024).
9. Дашевская, О. В. (2015). Методология исследования геополитических процессов. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Політологія*, № 2, с. 89–96. URL: <file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/686-%23%23default.genres.article%23%23-1406-1-10-20151113.pdf> (дата звернення: 17.04.2024).
10. Кудряченко, А. І., Рудич, Ф. М., Храмов, В. О. (2004). *Геополітика: підручник*. Київ: МАУП, 293 с.

11. Погрібна, В. Л. (2022). Формати світоустрою в умовах системної невизначеності: погляд соціолога. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія*, № 4 (55), с. 127–142. URL: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.55.268537> (дата звернення: 10.04.2024).

12. Дністрянський, М. С. (2021). Загострення геополітичних взаємин у період постмодерну та становище України: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 154 с.

13. Требін, М. П., Панфілов, О. Ю. (2022). Географічний детермінізм воєнної могутності держави: історико-філософський погляд. *The XXXIV International Scientific and Practical Conference «Problems of the development of modern science»*. (August 30 – September 02). Madrid, Spain: ISG-Konf. com., p. 266–270. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2022/09/Problems-of-the-development-of-modern-science.pdf> (дата звернення: 10.04.2024).

14. After VUCA, the transformation to a BANI world (2021). LLYC IDEAS, 16 Mar. URL: <https://ideasen.llorenteycuencia.com/2021/03/16/after-vuca-the-transformation-to-a-bani-world/> (дата звернення: 12.04.2024).

15. Sridharan, M. (2022). BANI: A new framework to make sense of a chaotic world. THINK INSIGHTS, 23 June. URL: <https://thinkinsights.net/leadership/bani/> (дата звернення: 12.04.2024).

16. Berger, R. (2013). How to Survive in the VUCA World. Hamburg: Roland Berger. 365 p.

17. Cascio, J. (2020). Facing the Age of Chaos, 29 Apr. URL: <https://medium.com/@cascio/facing-the-age-of-chaos-b00687b1f51d> (дата звернення: 12.04.2024).

18. Horney, N., Pasmore, B., O'Shea, T. (2010). Leadership Agility: A Business Imperative for a VUCA World. *People & Strategy*, 33(4), p. 33–38. URL: <https://lux-orgroup.fr/coaching/wp-content/uploads/Leadership-agility-model.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).

19. Бабіч, К. (2022). VUCA-світ у новому форматі: українські рекрутери та перспектива невідомості. BUDNI, 22 липня. URL: <https://budni.robota.ua/ru/recruiting/vuca-svit-u-novomu-formati-ukrayinski-rekruteri-ta-perspektiva-nevidomosti-2> (дата звернення: 14.04.2024).

20. Мельник, М. (2022). Тендітна та неспокійна епоха: як технології змінюють світ і як бути до цього готовим. HIGHLOAD, 29 квітня. URL: <https://highload.today/uk/blogs/tenditna-ta-nespokijna-epoha-yak-tehnologiyi-zminyuyut-svit-i-yak-buti-dotsogo-gotovim/> (дата звернення: 13.04.2024).

21. Снисаренко, Ю. (2022). SPOD – чому цей світ уже пройдено і більше не повернеться? 25 червня. URL: <https://zmorshki.in.ua/psyholohiya/spod-chomu-cei-svit-uje-proideno-i-bilshe-ne-povernetsia/> (дата звернення: 13.04.2024).

22. Стегостенко, І. (2022). Нові виклики: прощай, світ VUCA, ласкаво просимо у світ BANI, 21 січня. URL: <https://mind.ua/openmind/20235173-novi-vikliki-proshchaj-svit-vuca-laskavo-prosimo-u-svit-bani> (дата звернення: 12.04.2024).

23. Чалюк, Ю. (2022). Глобальний соціально-економічний розвиток в умовах VUCA, SPOD, DEST та BANI світу. *Економіка та суспільство*. Електронний журн., вип. № 36. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1133/1091> (дата звернення: 12.04.2024).

24. Нова світова реальність: революційний виступ топдипломата ЄС Жозепа Борреля (2022). *FREEDOM*, 12 жовт. URL: <https://uatv.ua/uk/nova-svitova-realnist-revoluutsijnuj-vystup-topdyplomata-yes-zhozera-borrelya/> (дата звернення: 09.04.2024).
25. Ikenberry, G. J. (1996). The Future of International Leadership. *Political Science Quarterly*, vol. 111, No. 3, p. 385–401.
26. Norrlof, C. (2017). Hegemony, Hierarchy and Unipolarity: Theoretical and Empirical Foundations of Hegemonic Order Studies. *POLITICS*, 27 July. URL: <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-552?d=%2F10.1093%2Facrefore%2F9780190228637.001.0001%2Facrefore-9780190228637-e-552&p=emailAUZ4xP5urnKyI> (дата звернення: 15.04.2024).
27. Kaplan, M. A. (1957). *System and Process in International Politics*. New York: John Wiley & Sons, 260 p.
28. Huntington S. (1999). The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*, vol. 78, No 2, p. 35–49. URL: <https://doi.org/10.2307/20049207> (дата звернення: 15.04.2024).
29. Гриневич, В. (2016). «Третя Імперія»: маячня хворобливої фантазії чи відбиття нової російської ідеології. *УКРАЇНА МОДЕРНА*, 11.02. URL: <https://ua-moderna.com/blogy/vladislav-grinevich/third-empire-book-reflections/> (дата звернення: 14.04.2024).
30. Економічна активність в Європі та Центральній Азії покращується, але темпи зростання ще не досягли допандемічного рівня (2023). *THE WORLD BANK*, прес-реліз, 5 жовтня, URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2023/10/05/economic-activity-in-europe-and-central-asia-improves-but-growth-lags-pre-pandemic> (дата звернення: 19.04.2024).

REFERENCES

1. Rustow, D. A. (1970). Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model. *Comparative Politics*, 2 (3), 337–363. URL: https://web.archive.org/web/20100816040748id_/http://vkl.me:80/articles/Rustow%20Transitions.pdf (in English).
2. Bzhezyns'kyy Zb. (2000). Velyka shakhivnytsya: panuvannya Ameryky i yiyi heostratehichni imperatyvy [The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives] / per. z anhl. O. Feshovets. L'viv; Ivano-Frankivs'k: Lileya-NV (in Ukrainian).
3. Bzhezyns'kyy, Zb. (2006). Vybir: svitove panuvannya chy svitove liderstvo [Choice: world domination or world leadership] / per. z anhl. A. Ishchenko; peredm. M. Vynnyts'kyy. Kyiv: Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya (in Ukrainian).
4. Maddison, A. (2001) *The World Economy: A Millennial Perspective*. Paris: OECD Development Centre Studies (in English).
5. Khaas, R. (2019). Rozkhytanyi svit. Zovnishnia polityka Ameryky i kryza staroho ladu [Shaken world. America's foreign policy and the crisis of the old system] / per. z anhl. Mykola Klymchuk. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).
6. Hvozď, V. Novi tendentsiyi na postradyans'komu prostori [New trends in the post-Soviet space]. *Nezalezhnyy analitychnyy tseŋtr heopolitychnykh doslidzhen' «BORYS-FEN»*, 2020, 29.10. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/geopolitics/zmini-geopolitichnoi-situacii-v-sviti/> (in Ukrainian).
7. Herasina, L., Trebin, M. & Volians'ka, O. (2022). Macrofluctuations of the international system under the influence of global turbulence and hybrid wars. *Visnyk Natsion-*

alnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Filosofii, filosofii prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political science, Sociology, 2 (53), 133–155. URL: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.53.258166> (in English).

8. Herasina, L. M. (2023). Heopolitychnyy «klimat» i svitoustriy XXI st.: dominantni tendentsiyi [Geopolitical “climate” and world order of the 21st century: dominant trends]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Filosofii, filosofii prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political science, Sociology, 1 (56), 122–134. URL: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.56.273999> (in Ukrainian).*

9. Dashevskaya, O. V. (2015). Metodologiya issledovaniya geopoliticheskikh protsessov [Methodology of geopolitical processes research]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Politolohiia – Bulletin of Dnipropetrovsk University. Politology, 2, 89–96. URL: <file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/686-%23%23default.genres.article%23%23-1406-1-10-20151113.pdf> (in Russian).*

10. Kudryachenko, A. I., Rudych, F. M. & Khramov, V. O. (2004). Heopolityka: pidruchnyk [Geopolitics: a textbook]. Kyiv: MAUP (in Ukrainian).

11. Pohribna, V. L. (2022). Formaty svitoustroyu v umovakh systemnoi nevyznachnosti: pohlyad sotsiologa [World order formats under systemic uncertainty: a sociologist's view]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho. Serii: Filosofii, filosofii prava, politolohiia, sotsiolohiia – Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political science, Sociology, 4 (55), 127–142. URL: [file:///C:/Users/Пользователь/Downloads/268537-Текст%20статти-626442-1-10-20230111%20\(5\).pdf.crdownload](file:///C:/Users/Пользователь/Downloads/268537-Текст%20статти-626442-1-10-20230111%20(5).pdf.crdownload) (in Ukrainian).*

12. Dnistrians'kyi, M. S. (2021). Zahostrennya heopolitychnykh vzayemyn u period postmodernu ta stanovyshe Ukrainy: monohrafiya [The aggravation of geopolitical relations in the postmodern period and the situation of Ukraine: a monograph]. L'viv: LNU imeni Ivana Franka (in Ukrainian).

13. Trebin, M. P. & Panfilov, O. YU. (2022). Heohrafichnyy determinizm voyennoi mohutnosti derzhavy: istoryko-filosof's'kyi pohlyad [Geographical determinism of the state's military power: a historical-philosophical view]. *The XXXIV International Scientific and Practical Conference «Problems of the development of modern science»*. (August 30 – September 02). Madrid, Spain: ISG-Konf. com, p. 266–270. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2022/09/Problems-of-the-development-of-modern-science.pdf> (in Ukrainian).

14. After VUCA, the transformation to a BANI world (2021). LLYC IDEAS, 16 Mar. URL: <https://ideasen.llorenteycuenca.com/2021/03/16/after-vuca-the-transformation-to-abani-world/> (in English).

15. Sridharan, M. (2022). BANI: A new framework to make sense of a chaotic world. *THINK INSIGHTS*, 23 June. URL: <https://thinkinsights.net/leadership/bani/> (in English).

16. Berger, R. (2013). How to Survive in the VUCA World. Hamburg: Roland Berger (in English).

17. Cascio, J. (2020). Facing the Age of Chaos. Medium, 29.04. URL: <https://medium.com/@cascio/facing-the-age-of-chaos-b00687b1f51d> (in English).

18. Horney, N., Pasmore, B. & O'Shea, T. (2010) Leadership Agility: A Business Imperative for a VUCA World. *People & Strategy*, 33(4), 33–38. URL: <https://luxorgroup.fr/coaching/wp-content/uploads/Leadership-agility-model.pdf> (in English).

19. Babich, K. (2022). VUCA-svit u novomu formati: ukrayins'ki rekrutery ta perspektyva nevidomosti [VUCA world in a new format: Ukrainian recruiters and the perspective of obscurity]. *BUDNI*, 22.07. URL: <https://budni.robota.ua/ru/recruiting/vuca-svit-u-novomu-formati-ukrayinski-rekruteri-ta-perspektiva-nevidomosti-2> (in Ukrainian).

20. Mel'nyk, M. (2022). Tenditna ta nespokiynaepokha: yak tekhnolohiyi zminyuyut' sviti yak buty do ts'oho hotovym [Fragile and Unsettled Age: How Technology is Changing the World and How to Be Prepared for It]. *HIGHLOAD*, 29.04.2022. URL: <https://highload.today/uk/blogs/tenditna-ta-nespokijna-epoha-yak-tehnologiyi-zminyuyut-svit-i-yak-butido-tsogo-gotovim/> (in Ukrainian).

21. Snysarenko, YU. (2022). SPOD – chomu tsey svit uzhe proydено i bil'she ne povernet'sya [SPOD – why has this world already passed and will not return]? *Bez zmorshok*, 25.06. URL: <https://zmorshki.in.ua/psyholohiya/spod-chomy-cei-svit-yje-proideno-i-bilshe-ne-povernetsia/> (in Ukrainian).

22. Stehostenko, I. (2022). Novi vyklyky: proshchay, svit VUCA, laskavo prosymo u svit BANI [New challenges: goodbye, VUCA world, welcome to the BANI world]. *Mind*, 21.01. URL: <https://mind.ua/openmind/20235173-novi-vikliki-proshchaj-svit-vuca-laskavo-prosimo-u-svit-bani> (in Ukrainian).

23. Chalyuk, Yu. (2022). Hlobal'nyy sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok v umovakh VUCA, SPOD, DEST ta BANI svitu [Global socio-economic development in the conditions of VUCA, SPOD, DEST and BANI world]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, 36. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1133/1091> (in Ukrainian).

24. Nova svitova real'nist': revolyutsiyyny vystup topdyplomata YeS Zhozepa Borrelya [The new global reality: the revolutionary speech of the top EU diplomat Josep Borrell] (2022). *FREEDOM*, 12.10. URL: <https://uatv.ua/uk/nova-svitova-realnist-revoljutsijnij-vystup-topdyplomata-yes-zhozepa-borrelya/> (in Ukrainian).

25. Ikenberry, G. J. (1996). The Future of International Leadership. *Political Science Quarterly*, 111(3) (in English).

26. Norrlof, C. (2017). Hegemony, Hierarchy and Unipolarity: Theoretical and Empirical Foundations of Hegemonic Order Studies. *POLITICS*, 27.07. URL: <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-552?d=%2F10.1093%2Facrefore%2F9780190228637.001.0001%2Facrefore-9780190228637-e-552&p=emailAUZ4xP5urnKyI> (in English).

27. Kaplan, M. A. (1957). *System and Process in International Politics*. New York: John Wiley & Sons (in English).

28. Huntington, S. (1999). The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*, 78 (2), 35–49. URL: <https://doi.org/10.2307/20049207> (in English).

29. Hrynevych, V. (2016). “Tretya Imperiya”: mayachnya khvoroblyvoyi fantaziyi chy vidbyttya novoyi rosiys'koyi ideolohiyi [“Third Empire”: a delusion of morbid fantasy or a reflection of the new Russian ideology]. *UKRAYINA MODERNA*, 11.02. URL: <https://uamoderna.com/blogy/vladislav-grinevich/third-empire-book-reflections/> (in Ukrainian).

30. Ekonomichna aktyvnist' v Yevropi ta Tsentral'niy Aziyi pokrashchuyet'sya, ale tempy zrostannya shche ne dosyahly dopandemichnoho rivnya [Economic activity in Eu-

rope and Central Asia is improving, but growth rates have not yet reached pre-pandemic levels] (2023). *THE WORLD BANK*, Pres-reliz, 5.10. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2023/10/05/economic-activity-in-europe-and-central-asia-improves-but-growth-lags-pre-pandemic> (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 11.08.2024 р.

УДК 327:658:005.21(4-672EU)

Сергій Федонюк,

кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

ORCID ID: 0000-0003-2853-8905

DOI 10.29038/2524-2679-2024-02-42-58

СПРИЙНЯТТЯ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЄС КРИЗЬ ПРИЗМУ VUCA: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ¹

Концепція VUCA (волатильність, невизначеність, складність, неоднозначність) є інструментом для розуміння сучасного мінливого та непередбачуваного глобального середовища. Уведена спочатку у військовому контексті, ця концепція знайшла широке застосування в різних сферах, включаючи бізнес, управління та міжнародні відносини.

¹ Статтю підготовлено в межах проєкту «Центр досконалості Жана Моне “Волинський центр європейських студій: зелене та безпечне сусідство” програми Європейського Союзу ERASMUS+» (№ 101085647 – VCES – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH). Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди й думки належать лише автору(ам) і не обов’язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агенства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

Prepared within the Jean Monnet Centre of Excellence “Volyn Centre for European Studies: Green and Secure Neighbourhood” of the Erasmus+ Programme of the European Union (№ 101085647 – VCES – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH).

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.